

תוכן עניינים

מבוא	3
רקע כללי	4
ההפרדה בין המשפט לפוליטיקה	6
השפעת הרגשות על ההכרעה השיפוטית	8
התחשבות בשיקולים פוליטיים	12
האם זה בעייתי שרגשות מעורבים בתהליך השפיטה	14
דיון ומסקנות	18
סיכום	21
רשימה ביבליוגרפית	23

מבוא

בחודשים האחרונים התעורר במדינת ישראל פולמוס ציבורי נוקב אודות הפוליטיזציה של המערכת המשפטית ושל בית המשפט. פולמוס זה התעורר בעקבות כתבי האישום שהוגשו כנגד ראש הממשלה בנימין נתניהו, כאשר חלק מתומכיו מהצד הימני של המפה הפוליטית משוכנעים שהמערכת המשפטית כולה פועלת מטעמים פוליטיים ובשל התנגדות פוליטית לראש הממשלה, וחלק ממתנגדיו הפוליטיים של ראש הממשלה משוכנעים שהוא עבר עבירות חמורות שבגינן הוא צריך לסיים את תפקידו ויש לגזור עליו עונש חמור. אלו וגם אלו מושפעים מ"רגשות הנובעות מתפיסות פוליטיות". הרגשות הנובעות מהעמדות הפוליטיות משפיעות על האופן שבו אדם מוכן לחרוץ את דינו של ראש הממשלה, למרות שאיננו משפטן ולמרות שכלל לא ערך בדיקה משפטית בסיסית של חומר הראיות. באופן מפתיע, או שלא, גם שאלות משפטיות עקרוניות כגון: האם ראוי שראש ממשלה יכהן תחת כתבי אישום, או האם עבירת השוחד מתקיימת במקרה של מתן סיקור עיתונאי אוהד, הן שאלות שהתשובה להן מתפלגת, באופן סטטיסטי, בין תומכיו הפוליטיים של ראש הממשלה לבין מתנגדיו הפוליטיים, וזאת למרות שמדובר בשאלות עקרוניות שלא אמור להיות כל קשר בינן לבין עמדות פוליטיות.

מקרה נוסף הממחיש כיצד רגשות נובעות מעמדות פוליטיות אירע בארה"ב. לאחרונה ממש חזה העולם כולו בהסתערות של מאות מתומכיו של הנשיא האמריקאי טראמפ על גבעת הקפיטול בווינגטון, מה שהביא לאיבוד התמיכה בנשיא גם בתוך מפלגתו שלו. רבים ממתנגדיו הפוליטיים של הנשיא האמריקאי, במפלגתו ומחוצה לה, אינם מתמקדים בשיקולים פוליטיים ממשיים, ואינם מתנגדים לעמדותיו הפוליטיות של הנשיא בסוגיות מדיניות, ביטחוניות או חברתיות, אלא מתנגדים למאפייניו האישיותיים של הנשיא כאדם. באופן מפתיע, או שלא, מבחינה סטטיסטית מבין תומכיו של הנשיא ישנם יותר כאלו הממעיטים בחומרתן של תכונות אישיות שליליות שישנן לנשיא ביחס למתנגדיו של הנשיא, ומבין מתנגדיו של הנשיא ישנם יותר כאלו שיראו את התכונות הללו בחומרה רבה, וזאת למרות שמדובר בסופו של דבר בתכונות אישיות שאינן קשורות בהכרח לתפיסות ולעמדות פוליטיות.

שני האירועים הללו ממחישים כיצד עמדות ותפיסות פוליטיות משפיעות לא רק על ההצהרות הפוליטיות ועל השיקולים הפוליטיים הממשיים והמובהקים, אלא גם, אולי בתת-מודע, על החלטות בעניינים עקרוניים או אחרים שאין להם כל קשר לתפיסות הפוליטיות, ואינם אמורים להיות מושפעים מתפיסות ומעמדות פוליטיות. כאשר הרגשות הנובעות מעמדות פוליטיות משפיעות על המון העם, יש להשלים עם הדבר ולהבין כי כך פועלת התודעה האנושית ההמונית. אולם האם יש להשלים עם המצב אילו יתברר כי הוא קיים גם אצל שופטים בבית המשפט, ואילו יתברר כי גם שופטים בבית המשפט מושפעים מרגשות הנובעות מעמדות פוליטיות שמחזיקים השופטים בעצמם?

בעבודה אבקש לדון בשאלה זו, תוך שאחלק אותה לשתי שאלות: הראשונה, האם אכן שופטים מושפעים מרגשות הנובעים מעמדות ומתפיסות פוליטיות של השופט היושב לדין. השנייה, בהנחה והתשובה לשאלה הקודמת היא בחיוב, האם מדובר בבעיה שצריך לפתור אותה או לפחות לחשוב כיצד לצמצם אותה, או שיש להשלים איתה, ולהתייחס אליה כאל תופעה אנושית טבעית. שאלות אלה כרוכות בשאלות עקרוניות יותר: האם שופט יכול להביא את רגשותיו ותחושותיו האישיות לתוך ההכרעה השיפוטית, או שעליו לבסס את הכרעתו רק על אמות מידה משפטיות/אובייקטיביות? האם הרגשות משפיעים על ההכרעה השיפוטית בכל מקרה, באופן לא מודע, כך שאין בכלל טעם לדון האם זה ראוי או לא, ויש להשלים עם המצב? האם ייתכן ויש להבחין בקשר לשאלות אלה בין בתי המשפט השונים או הערכאות השונות, כמו בין בית משפט "רגיל", הן בנושאים משפטיים מובהקים שיש לגביהם מערכת נורמטיבית אובייקטיבית

ברורה, לבין בית המשפט העליון בשבתו כב"צ, הדן גם בעניינים טעונים מבחינה ציבורית שבהם הוא רואה לתת סעד למען הצדק, וכאשר אין תשתית נורמטיבית מפותחת? אדון בכל השאלות הללו, ודרךן אביע את עמדתי בקשר למקומן של רגשות הנובעות מעמדות פוליטיות במלאכה השיפוטית.

בפרק הראשון אציג את הרקע הכללי לעבודה – כתבי האישום שהוגשו כנגד ראש הממשלה והפולמוס הציבורי העז המתנהל בחודשים האחרונים, ובעצם כבר שנים רבות, בקשר לפוליטיזציה של בית המשפט. בפרק השני אעמוד על מושכלות יסוד בקשר לצורך בהפרדה בין משפט לפוליטיקה, ובקשר לצורך בניתוק המלאכה השיפוטית משיקולים פוליטיים – הפרדה הבאה לידי ביטוי הן בפן הקטגורי, לפיו נושאים פוליטיים מובהקים אינם שפיטים, והן בפן המהותי, לפיו גם בנושאים שהם שפיטים אסור לבית המשפט להתחשב בשיקולים פוליטיים. בפרק השלישי אציג את הגישות הריאליסטיות למשפט, הסבורות כי לא ניתן להתעלם מההשפעה של הרגשות והתחושות האישיות של השופט על ההכרעה המשפטית, ובכללן מההשפעה של עמדות ותפיסות תרבותיות, חברתיות ופוליטיות של השופט. בפרק הרביעי אדון בשאלה האם העובדה שהרגשות משפיעות על ההכרעה השיפוטית או בכלל בעייתית, או שאולי מדובר בדבר רצוי, ואטען כי כשם שאין חשש מההשפעה של רגשות ותחושות אישיות על כל החלטה של גורם שלטוני כלשהו כך אין לחשוש מההשפעה של רגשות ותחושות אישיות בהחלטה של בית המשפט. בפרק החמישי אבהיר מדוע לדעתי בתי המשפט חוששים מלהצהיר על ההשפעה של הרגשות והתפיסות האישיות בהכרעותיהם, ואת עמדתי האישית בקשר להשפעה זו בכל הנוגע לרגשות הנובעות מעמדות ומתפיסות פוליטיות.

רקע כללי

כבר במשך שנים רבות עולות מעת לעת טענות אודות הפוליטיזציה של בית המשפט, ובפרט של בית המשפט העליון. טענות אלה מועלות על ידי פוליטיקאים וגורמים שונים במערכת הפוליטית, ועוסקות בתפר שבין שלושת הרשויות במדינת ישראל – הרשות המחוקקת, הרשות המבצעת והרשות השופטת.

המשותף לכל הטענות הללו, הלוברשות פנים שונות, היא התפיסה לפיה בית המשפט מונע משיקולים פוליטיים, במודע או שלא במודע. אלו הטוענים כי בית המשפט מונע משיקולים פוליטיים יוצאים מתוך נקודת הנחה לפיה על בית המשפט להיות ניטראלי ביחס לשיקולים פוליטיים, ואסור לו לשקול שיקולים פוליטיים. לתפיסתם, המלאכה השיפוטית אותה מבצע בית המשפט היא מלאכה "טכנית", שאיננה אמורה להיות נגועה בשיקולים פוליטיים, ותפיסתו הפוליטית של השופט, ככל שישנה, איננה אמורה להשפיע כלל על מלאכת השיפוט שהוא מבצע.

הפולמוס אודות הפוליטיזציה של בית המשפט התעורר בעוצמה רבה לאחרונה, בעקבות הגשת כתבי האישום כנגד ראש הממשלה המכהן, בנימין נתניהו. רבים מתומכיו של ראש הממשלה, המשתייכים למחנה הפוליטי הימני במדינת ישראל, משוכנעים כי רשויות אכיפת החוק פועלות כנגד ראש הממשלה מטעמים פוליטיים, ועל מנת להדיח אותו מתפקידו בצורה לא דמוקרטית, לאחר שנים רבות בהן הוא מנצח מערכות בחירות חוזרות ונשנות. הטענות הועלו כנגד כל הגורמים בשרשרת אכיפת החוק, החל מהמשטרה שהחליטה לחקור, בפרקליטות שהחליטה להגיש כתבי